

Circumstancials o connectors? La proposta de Fabra (1956)*

ABELARD SARAGOSSÀ
Universitat de València

Fabra (1969 [1956]) va fer una proposta per als constituents en negreta de (1a):

1. Primer grup
  - a) *Joan no ha vingut. **En conseqüència**, la seua faena l'ha de fer un altre*
  - b) *Pilar no m'ha ajudat mai. **Això no obstant**, li faré eixe favor*
  - c) *La fruita no es pot collir perquè està verda. **A més**, ara està barata*
2. Segon grup
  - a) ***Per desgràcia**, el metge va arribar tard*

També va lligar els constituents en negreta de 1 al grup exemplificat en 2. Els constituents de 1 han sigut molt estudiats en els darrers anys amb diversos noms, un dels quals és *connectors oracionals*, amb una concepció molt diferent de la de Fabra. Com ara, la *Gramàtica del català contemporani* no relaciona els connectors oracionals amb el grup exemplificat en 2; en canvi, és molt habitual vincular els connectors oracionals amb les conjuncions, sobretot les de coordinació. La finalitat d'este article és demostrar que la proposta de Fabra és simple, coherent i adequada. En un altre article (Saragossà, 2009), analitzaré la concepció dels connectors oracionals i la contrastaré amb la del lingüista barceloní. Miraré de demostrar que, el fet d'haver posat els connectors amb les conjuncions comporta efectes negatius importants, tant en les definicions (que són molt poc concretes) com en les descripcions de les dades empíriques (que incorren en anomalies metodològiques significatives).

* Voldria agrair els comentaris i la valoració que Joan Solà ha fet a este treball. Treball realitzat dins del projecte d'investigació «La inseguretat lingüística en l'ús de la llengua minoritzada en el sistema educatiu valencià: Anàlisi i propostes de millora» (HUM2006-10229) del Ministeri d'Educació i Ciència (MEC), cofinançat amb fons FEDER.

1. DOS CLASSES ESPECIALS DE CIRCUMSTANCIALS

En la tradició europea, l'oració consta de subjecte, de verb, d'objecte directe si el verb és transitiu i, finalment, de circumstancials. De fet, eixa concepció estructura la gramàtica de Fabra: analitza primer el nom i els modificadors restrictius (que formen el subjecte, capítol II); tot seguit, ve el verb (capítol III); en tercer lloc, tracta de l'objecte directe i els circumstancials (capítol IV); finalment, estudia l'oració composta (capítol V). D'acord amb eixa concepció de l'oració, Fabra considera que els constituents que volem estudiar són circumstancials. Seran, certament, circumstancials especials, però això només implica que, dins dels circumstancials, n'hi hauran de dos classes: els bàsics (que apareixen en totes les gramàtiques) i els que estudiem. Mirem de quina manera el nostre autor arriba a eixos constituents.

Fabra (1969 [1956]) dedica catorze pàgines a estudiar els «complements circumstancials» (p. 71-84), que dividix en dos grups, les «preposicions» (*Viu en aquella casa*, p. 74-77) i els «adverbis» (*Viu allí*, p. 81-84). Mirant exemples, es pot deduir quin és el fonament teòric de la divisió: quan la funció de circumstancial la fa un constituent nominal, necessitem una preposició per a subordinar-lo; en canvi, si la funció la fa un «adverbi» (*allí, demà, així...*) el subordinem directament. En els modificadors que indiquen qualitats d'entitats, hi ha la mateixa situació (*taula de fusta* —amb preposició— contra *piló redó* —sense preposició—). Convé dir que el valor més antic, bàsic i persistent del terme *adverbial* és ser sinònim de *circumstancial*, com expressa el mateix Fabra (com ara quan escriu «complements circumstancials (o adverbials)» en l'índex de matèries).

Quan ja ha descrit les classes més habituals de circumstancials, continua així:

1. S'inclouen, encara, en la classe dels adverbis certs mots i locucions que expressen la relació lògica que hi ha entre el que es diu en la proposició en què figuren i el que s'ha dit en una proposició precedent (oposició, conseqüència, addició, etc.). (Fabra, 1969 [1956], § 93)

a) *Ells no hi volen anar de cap manera. Amb tot, si tu els ho demanes, crec que hi anirien*

Si els circumstancials estudiats «figuren en una oració», és que en formen part. A més, el fet que no hi haja cap relació sintàctica entre *amb tot* i la primera oració de (1a) no implica que no hi haja cap vinculació. Des del punt de vista semàntic («lògic»), el circumstancial *amb tot* expressa que hi ha una oposició adversativa entre l'oració a què pertany i el discurs previ. Fabra separa la sintaxi i la semàntica perquè, per a la tradició, l'oració és la construcció sintàctica màxima i, per tant, no hi han relacions sintàctiques fora de l'oració.

La proposta que hem comentat exigix que diferenciem entre els circumstancials descrits (que són més perifèrics) i els altres (que són més bàsics, com ara el de *Viu allí*). Mirem com s'encara el lingüista barceloní a eixe objectiu:

2. Aquests mots i locucions no pot dir-se que siguin modificadors del verb ni de cap mot de la proposició a la qual vénen a afegir-se. (Fabra, 1969 [1956], § 93)

El camí practicat és fonamentalment negatiu. L'única característica positiva («afegir-se a una proposició») també és aplicable als circumstancials bàsics. Així, en l'oració *Ella ha corregut per Josep* el circumstancial *per Josep* és la causa per què *ella ha corregut* i, per tant, eixe circumstancial «s'afegix» a la «proposició» *Ella ha corregut*.

Arribarem a una proposta positiva considerant la caracterització de Fabra. Si *amb tot* vincula en (1a) la seua oració al discurs previ, els circumstancials bàsics expressaran una característica accidental interna del fet indicat per l'oració a què pertanyen; en canvi, els circumstancials més perifèrics ja no assenyalen una característica interna del fet, sinó una vinculació entre eixe fet i el discurs previ. Les característiques internes dels fets poden ser físiques (circumstancials de lloc, de temps, de manera, d'instrument, de companyia) o purament psicològiques (circumstancials de causa, de condició, de finalitat...). Per contra, els circumstancials externs assenyalen una característica que, encara que parla sobre el fet, no en forma part perquè indiquen que hi ha un vincle entre el discurs previ i el fet expressat per l'oració en què figuren.

Pel que fa a la terminologia, si els circumstancials bàsics indiquen característiques del fet expressat per l'oració en què figuren, els podem anomenar *circumstancials del fet* (o *circumstancials interns*, entenent *intern* com a 'pertanyent al fet'). En el cas dels més perifèrics, en vista que assenyalen una vinculació entre la seua oració i el discurs previ, convindrem que és ben útil una expressió que ha circulat molt en els estudis dels darrers anys: *marcadors discursius*. Convé, això sí, canviar la primera paraula (*marcador*), ja que no indica cap concepte sintàctic ni, particularment, cap funció sintàctica. Com que els constituents de què parlem són circumstancials, eixe és el nom adequat: *circumstancials discursius*. La proposta a què hem arribat té dos avantatges correlatius: alhora que no inventem un terme nou innecessari, lliguem una funció específica (*circumstancial discursiu*) a una funció més general (*circumstancial*: característica accidental d'un fet, siga interna o siga externa). D'eixa manera, el concepte nou no es queda aïllat en la teoria sintàctica, sinó al revés: és una peça més de l'esquelet de les relacions sintàctiques.

En acabar de descriure els circumstancials discursius, Fabra s'encara a una altra classe de circumstancials, que agrupa amb els anteriors perquè tenen les mateixes propietats fonamentals («El mateix pot dir-se de»):

3. El mateix pot dir-se de l'adverbi *dissortadament* en una frase com *Dissortadament, el metge va arribar tard*, en la qual *dissortadament* no indica pas la manera com va arribar el metge, sinó que és l'expressió d'un sentiment del qui parla relativament a allò que es diu en la proposició (*El metge va arribar tard*). (Fabra, 1969 [1956], § 93)

Encara que «figuren en una oració» (1) «no pot dir-se que siguin modificadors del verb ni de cap mot de la proposició a la qual vénen a afegir-se» (2; tinguem en compte que les paraules de [1], [2] i [3] van juntes en Fabra, 1969 [1956]). En definitiva, les dos classes perifèriques de circumstancials tenen en comú la mateixa propietat: no indicar un accident del fet que expressa l'oració en què figuren (el circumstancial *dissortadament* no assenyala «la manera com va arribar el metge»). La propietat que els diferencia és clara (ara, no vinculen el fet expressat per la seua oració amb el discurs previ, sinó amb l'emissor: indiquen «un sentiment del qui parla relativament a allò que es diu en la proposició»). Com que l'operació que fa l'emissor és expressar sentiments, opinions i en definitiva valoracions, podríem anomenar eixos constituents *circumstancials valoratius*. En resum:

4. Classes sintàctiques de circumstancials segons Fabra (1969 [1956])
- a) Bàsics, interns o del fet: indiquen una característica del fet expressat per la seua oració. Apareixen en totes les gramàtiques.
  - b) Secundaris o externs: assenyalen una vinculació que té l'oració a què pertanyen sintàcticament amb un factor extern, siga el discurs previ o siga l'emissor.

Tot plegat, pareix una proposta molt simple i, alhora, molt coherent. Ben mirat, hem arribat a la situació que potser és més desitjable per al científic: aquella en què la simplicitat i la coherència es fusionen.

2. NECESSITAT TEÒRICA DELS CIRCUMSTANCIALS EXTERNES

En les paraules de la citació tercera, el nostre autor justifica per quina raó són necessaris en la teoria sintàctica els circumstancials externs: perquè, en l'exemple que posa, «*dissortadament* no indica pas la manera com va arribar el metge». Explicitem-ho un poc més. La paraula *dissortadament* sempre és la mateixa paraula; però, segons quina siga la relació sintàctica en què es trobe, tindrà una repercussió o una altra. Així, en l'oració de (5a: *Ha caigut tan dissortadament, que s'ha trencat la cama*), *dissortadament* és un circumstancial de manera; en canvi, en (5b: *Dissortadament, el metge va arribar tard*), encara que *dissortadament* ha de ser un circumstancial per la raó dita al principi de l'epígraf 1, no és de manera:

5. Una paraula en dos funcionaments sintàctics
  - a) *Ha caigut tan dissortadament, que s'ha trencat la cama*
  - b) *Dissortadament, el metge va arribar tard*

Una argumentació similar és aplicable al circumstancial *amb tot* de (1a). En els circumstancials bàsics, la preposició *amb* indica en general instrument o companyia; en canvi, *amb tot* no és, en la segona oració de (1a), ni un circumstancial d'instrument ni de companyia. Posem-ne un altre exemple. La paraula *ara* significa 'en el temps actual'. Quan funciona en els circumstancials interns, indica el temps en què es realitza el fet expressat per l'oració en què es troba (6a):

6. Contingut semàntic de *ara*: 'en el temps actual'
  - a) *Ara ho he comprés!*
  - b) *Ací tens els cent euros. Ara: no me'n demanes més*

Quan és circumstancial discursiu (6b), el seu contingut semàntic s'aplica d'una manera diferent com a conseqüència de la variació sintàctica. La interpretació que fa el receptor de (6b) és la següent: encara que m'acaben de donar cent euros, he de tindre en compte que això ja no es repetirà, perquè *en el temps actual* només és real un fet: no he de demanar més diners.

Com vaig mostrar amb diversos exemples en Saragossà (1998), el fenomen que comentem també apareix en la restricció del nom. Com ara, el valor de la paraula *infinit* és sempre el mateix ('no finit i, per tant, sense fi') i, segons que funcione en la qualificació (7a) o en la quantificació (7b), té unes repercussions:

7. Un exemple de la restricció
  - a) *Eixe mecanisme pot elaborar oracions infinites*
  - b) *Eixe mecanisme pot elaborar infinites oracions*

En (7a), parlem d'un conjunt d'oracions cada una de les quals té la característica accidental qualitativa de no tindre fi. En la segona oració (7b), el significat 'sense fi' es troba en la quantificació i, com a conseqüència, interpretem que parlem d'una quantitat sense fi d'oracions. En aquell treball, indicava que la majoria d'adjectius restrictius només funcionen en la qualificació o en la quantificació, encara que en tenim uns quants que admeten les dos relacions sintàctiques de la restricció. Igual passa en els circumstancials. La immensa majoria dels constituents que funcionen com a circumstancials interns no funcionen com a externs, i viceversa. Com ara, *per tant* o *en canvi* només funcionen com a circumstancials discursius o connectors. Ara bé, n'hi han uns quants que poden funcionar com a interns i com a externs, com ara *dissortadament* o *ara*.

Passem a un tema esmentat al principi del treball. És coherent que Fabra no incloguera les paraules *i*, *o* i *però* en els circumstancials externs? Eixes paraules no són circumstancials *i*, per tant, és coherent la seua actuació. Coherent i també previsible. La missió bàsica de les tres paraules dites és coordinar (8*b*), relació sintàctica que s'oposa a la subordinació (8*a*). Dins d'eixe marc sintàctic, el concepte *circumstancial* és una de les relacions de subordinació (8*a*.III):

8. Relacions sintàctiques fonamentals
  - a) De subordinació. Tres classes:
    - I. Qualificatiu: *cavall blanc, anell d'or*
    - II. Quantitatiu: *tres cadires, moltes pedres*
    - III. Circumstancials: *Algú viu allí d'una manera per una causa...*
  - b) De coordinació

Per tant, hem de concloure que la distància que hi ha entre la naturalesa teòrica de la coordinació (8*b*) i la naturalesa teòrica dels circumstancials (8*a*.III) és ben gran. Certament, hi ha un ús de *però* en què funciona com a circumstancial discursiu, cosa que Fabra (1969 [1956], § 104) tingué en compte (*Tu ho saps. Ell, però, no*, idèntic a *Tu ho saps. Ell, en canvi, no*). Ara bé, eixe problema puntual no ens hauria de fer oblidar que les tres paraules coordinants (8*b*) tenen una naturalesa sintàctica ben diferent dels circumstancials discursius (8*a*.III). És poc adequat que, en nom d'una foscor puntual, enfosquim tot l'objecte d'estudi dels circumstancials discursius.

3. IRREGULARITATS EN ELS CIRCUMSTANCIALS EXTERNES

En els circumstancials externs, hi han moltes especificitats. En comentarem tres. Si els externs són més perifèrics que els interns s'haurien de trobar al final de l'oració. Però no és així. La posició inicial de l'oració encara crida més l'atenció si considerem la dualitat «tema i rema»: com que els nostres constituents indiquen informació remàtica, s'haurien de trobar al final de l'oració. Per a explicar eixes paradoxes, podríem proposar que la posició habitual dels circumstancials externs és el recurs bàsic per a comunicar al receptor quina classe sintàctica de circumstancial li diem: si conté informació nova i el posem al principi de l'oració, és senyal que és extern. La posició es reforça amb l'entonació, factor que permet als nostres constituents aparèixer en unes altres posicions:

9. Posicions secundàries dels circumstancials externs
  - a) *Maria ho ha fet molt bé. Tu, en canvi, has fet molts errors*
  - b) *El metge va arribar (per desgràcia) massa tard*
  - c) *El metge va arribar massa tard, per desgràcia*

D'altra banda, el nom sovint no està actualitzat (*en conseqüència, en canvi, per desgràcia, per contra*). Eixa absència deu estar relacionada amb el fet que una part dels circumstancials externs també s'expressen amb un adjectiu i la terminació *-ment* (*desgraciadament, contràriament*). Diria que l'opció popular és la que recorre a la preposició i el nom (*per desgràcia, per contra*), la qual és sovint l'única que existix (*en canvi*).

La particularitat més important dels circumstancials externs és que molts són com les frases fetes: tenen un contingut semàntic idiosincràtic. Comentarem *per tant, això no obstant, és a dir i això és*. En *per tant*, la preposició *per* expressa causa ('això que l'emissor acaba de dir és la causa de l'oració que conté *per tant*'), però la distància que hi ha entre eixe valor i el que expressa *tant* és enorme. A més, *tant* no és un nom.

En la construcció *això no obstant*, els parlants identifiquen *això* i *no*. En canvi, la forma *obstant* no és cap paraula per a la immensa majoria. El valor real és 'contra el que acabem de dir'. Per a un etimologista, el valor de la construcció no és tampoc predictable, ja que significa 'no posant obstacles *insuperables* a això que acabem de dir, es deriva que...', on la paraula en cursiva no apareix en la construcció.

Per a intentar comprendre la construcció *és a dir*, començarem per observar que la majoria dels circumstancials externs són com els interns i com els qualificatius: o són noms (amb una preposició per a subordinar-se: *per tant, en canvi, com a conseqüència, per desgràcia...*), o tenen la mateixa naturalesa que *redó* i *allí* (per tant, sense preposició: *lamentablement, tanmateix...*). Ara bé, hi ha alguna excepció (*és a dir i això és*). Eixos constituents ni són un nom subordinat ni una paraula com *lamentablement, redó* o *allí*. La naturalesa de *és a dir* és quasi oracional, ja que només li falta el subjecte. O, més ben dit: des d'una perspectiva històrica, no li falta res, perquè el subjecte és l'oració que hi ha a continuació de *és a dir* (10b):

10. Estructura sintàctica que comporta *és a dir*
  - a) Què són els circumstancials bàsics?; *és a dir*, ¿quins valors comunicatius aporten?
  - b) *És a dir* + [_{subjecte} oració]
  - c) Valor per als parlants: 'a continuació, trobaràs una construcció que equival a l'anterior i la clarifica'

Quan usem el circumstancial discursiu *és a dir*, és perquè hem dit una oració que calculem que el receptor no entendreà i, per a aclarir-la, n'afegim una altra. Sintàcticament, el procés podria haver sigut així en l'origen: hi ha una cosa que existix (*és*) i que convé dir immediatament (*a dir*) i, eixa cosa (subjecte de *és* o *existix*), és la que apareix a continuació de *és a dir*.

L'argumentació anterior només intenta aclarir com s'hauria format la construcció fa molts segles. Per als parlants actuals, *és a dir* és una construcció tan

idiosincràtica com *això no obstant* o *per tant*. De fet, eixa particularitat deu explicar l'absència de la preposició *a* en castellà (*es decir*), ja que quan una construcció esdevé una frase feta es pot alterar fàcilment (cf. *Això és la bufa la gamba*, sense la preposició *de*). En canvi, la preposició *a* apareix en un altre circumstancial discursiu del castellà (*a saber*), en el qual falta el verb (*es*).

En el cas del circumstancial discursiu *això és*, l'origen deu estar en el verb *ser* d'equivalència (*Eixe jove és el mestre*), habitualment amb dos noms actualitzats. La nostra construcció podria ser una variant en què els constituents equivalents són el pronom *això* i una oració (el pronom *això* es diferencia de *el* i de *en* en el fet que recuperen, respectivament, una oració —o un discurs; pronoms *això* i *ho*—, un nom actualitzat —pronom *el*— i un nom —opcionalment qualificat, pronom *en*—; Saragossà, 2005 [2003], § 4.3). Inicialment, quan els parlants haurien recuperat anafòricament l'oració prèvia amb *això* dirien el verb *ser* i, en tercer lloc, aniria la construcció que equivalia a *això* (una oració). Com en uns altres casos, l'argumentació feta respon al punt de vista històric. Per als parlants actuals, la construcció *això és* és, simplement, un circumstancial discursiu sinònim de *és a dir*, de *o siga* i de *val a dir*.

Convé notar que el contingut semàntic dels quatre constituents *és a dir*, *això és*, *o siga* i *val a dir* ha permès que els apliquem fora dels circumstancials discursius. Com que el seu valor demana que hi haja equivalència entre dos construccions i que la segona aclarisca al receptor el valor de la primera, és comprensible que també les puguem aplicar a tota classe de constituents sintàctics, com ara a noms actualitzats (*Ha guanyat el quart genet (és a dir, Pere)*), a modificadors qualificatius (*Fan camises de poliàmida (això és, d'una matèria sintètica)*) o a circumstancials (*S'ha alçat molt enjorn (o siga, molt prompte)*).

4. CONCLUSIONS

Fabra era una persona que tenia una visió relativament general de la teoria lingüística i, com a conseqüència, era capaç de lligar caps i fer deduccions en conceptes importants de la sintaxi. En una teoria desenvolupada d'una manera ordenada i sistemàtica, la qualitat dita no seria destacable. Però tots sabem que la teoria lingüística no té precisament eixes característiques. Justament per això no són abundosos els lingüistes que fan deduccions relacionant nocions bàsiques de la teoria lingüística. Entenc que una finalitat dels congressos que la Universitat Rovira i Virgili dedica a Fabra és mostrar les seues qualitats teòriques d'una manera objectiva o científica (és a dir, amb dades i amb argumentacions). I això sense amagar els errors. La seua gramàtica de 1956 (i el manual pedagògic de 1918) és un llibre digne, amb encerts significatius. Però només formarem els nostres alumnes si els ensenyem a analitzar, cosa que comporta assenyalar els encerts i els errors.

L'objecte d'estudi d'este treball és molt reduït: saber si, per a caracteritzar uns constituents determinats, és necessari un terme nou (*connector*) o si n'hi ha prou classificant un concepte preexistent i (amb una terminologia o altra) comú a les teories sintàctiques, els circumstancials. He intentat demostrar que, en eixa qüestió, Fabra actua d'una manera molt simple i coherent. El nostre autor constata que hi han uns constituents que, encara que podríem pensar que són un circumstancial de manera, resulta que tenen una interpretació molt diferent, cosa que obliga a classificar dins dels circumstancials. Fabra descriu el valor comunicatiu que tenen les dos classes de circumstancials externs sense incórrer en contradiccions sintàctiques (unixen «la proposició en què figuren» amb un factor extern, siga el discurs previ o siga l'emissor). Realment, estem davant d'una proposta simple i clara. La complexitat no afecta el concepte *circumstancial extern*, sinó les irregularitats que apareixen en una bona part dels constituents que fan eixa funció sintàctica (§ 3).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- FABRA, Pompeu (1918). *Gramàtica catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. [Reedició, amb el títol *Introducció a la gramàtica catalana*, de 1968, per R. Aramon i Serra. Barcelona: Edicions 62]
- (1969 [1956]). *Gramàtica catalana*. 5a ed. Barcelona: Teide.
- SARAGOSSÀ, Abelard (1998). «Teoria, evolució i normativa. Sobre la necessitat de la teoria lingüística i de l'estudi de l'evolució en la comprensió del català i en l'actualització de la normativa». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. LXXIV, núm. 1 (gener-març), p. 3-29.
- (2005 [2003]). *Gramàtica valenciana raonada i popular: Els fonaments*. 2a ed. revisada i augmentada. València: Tabarca Llibres. [1a ed., 2003. Gandia: CEIC Alfons el Vell]
- (2009). «La concepció dels connectors oracionals en contrast amb Fabra (1956)» A: *Miscel·lània Joaquim Molas. Estudis de llengua i literatura catalanes*. Vol. 4. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 227-255.